

АНАЛИЗА СПЕЦИФИЧНОСТИ ИЗВОРА КОРУПЦИЈЕ И БЕЗБЕДНОСТ ДРУШТВА

Станимир Ђукић
Универзитет „Унион – Никола Тесла“,
Факултет за дипломатију и безбедност

У раду су анализирани поједини аспекти специфичности феномена и основни извори корупције. Осим тога, разматрана је и корупција као препрека за остваривање људских слобода и права. Посебно је апострофирана корупција као фактор угрожавања безбедности, односно укупне безбедности друштва. Такође, разматрани су најважнији аспекти борбе против корупције у Републици Србији у складу са одредбама Националне стратегије за борбу против корупције и Акционог плана за примену Националне стратегије за борбу против корупције. Дат је и кратак осврт на снаге и слабости државе у односу на корупцију, као и анализа броја кривичних дела и ефикасност у решавању кривичних дела из области корупције на подручју Окружног суда у Београду.

Кључне речи: корупција, специфичност извора корупције, безбедност, угрожавање безбедности, криминал, организовани криминал, национална стратегија, акциони план, борба против корупције

Увод

Корупција као савремени политиколошки феномен оштро се супротставља свим тековинама људске цивилизације – заштити људских права и слобода, функционисању правне државе, владавини права и демократији. Такође, корупција утиче на слободно тржиште, смањује ниво опште и личне безбедности и заштите добара.

Корупција представља не само веома озбиљан, већ и недовољно видљив и непотпуно истражен друштвени феномен, а развила се у један од највећих проблема савременог друштва. Гледајући корупцију уопште као последицу политичких и економских ограничења, њено истраживање са аспекта економске науке новијег је датума и може се рећи да започиње са радом Сузан Роуз Ејкерман (Susan Rose Ackerman) под називом „Економија корупције“ (Ackerman, 1975).

У пракси, корупција се често поједностављено изједначава са појмом подмићивања. Међутим, она је много шири појам и очигледно је да се у новије време појам корупције дефинише у ширем смислу, мада је сам чин подмићивања (у различитим облицима) њена суштина. Корупција у ширем смислу представља друштвено негативну појаву која настаје, развија се и добија своје појавне облике, зависно од постојећих политичких, економских, социјалних и других услова.

Сматрамо да под корупцијом треба подразумевати не само злоупотребе јавних, правних и економских функција и овлашћења од стране службеника запослених у јавном сектору, већ имајући у виду да су у процесу транзиције одређени послови пренети на приватни сектор који су раније били у искључивој надлежности државе, појам корупције треба проширити и на коруптивно понашање у приватном сектору, дакле изван јавних служби, или у вези са њима. На овакав начин корупција је дефинисана у Националној стратегији за борбу против корупције Владе Републике Србије.

Савремено друштво је уређено на основу разних правила која имају за циљ дефинисање односа међу људима. Те законитости могу бити формалне и неформалне. Формалне законитости углавном је једноставно одредити, док су неформалне теже, или тешко уочљиве, чак и када се темеље на формалним законитостима. То је веома важно разумети на почетку анализирања феномена корупције који почива на неформалним законитостима, али се чврсто ослања на формалне, из њих проистиче и њима се служи. Транзициони период је доба промене формалних правила и промене институција. Међутим, са овим променама које се дешавају релативно брзо, често једном законодавном одлуком, неформална правила се мењају споро, премда се прилагођавају новонасталим формалним правилима. Неформални корупциони односи из периода социјализма, у доба транзиције еволуирају и заједно са формалним правилима мењају своје лице. Ови односи прате прерасподелу добара и моћи. То је једноставно разумети, јер је корупција појава – која је склона функционисању по принципу: „Do ut des“ (лат.) – „Ја теби, ти мени“ (Ђукић, 2016:17).

Специфичност и извори корупције

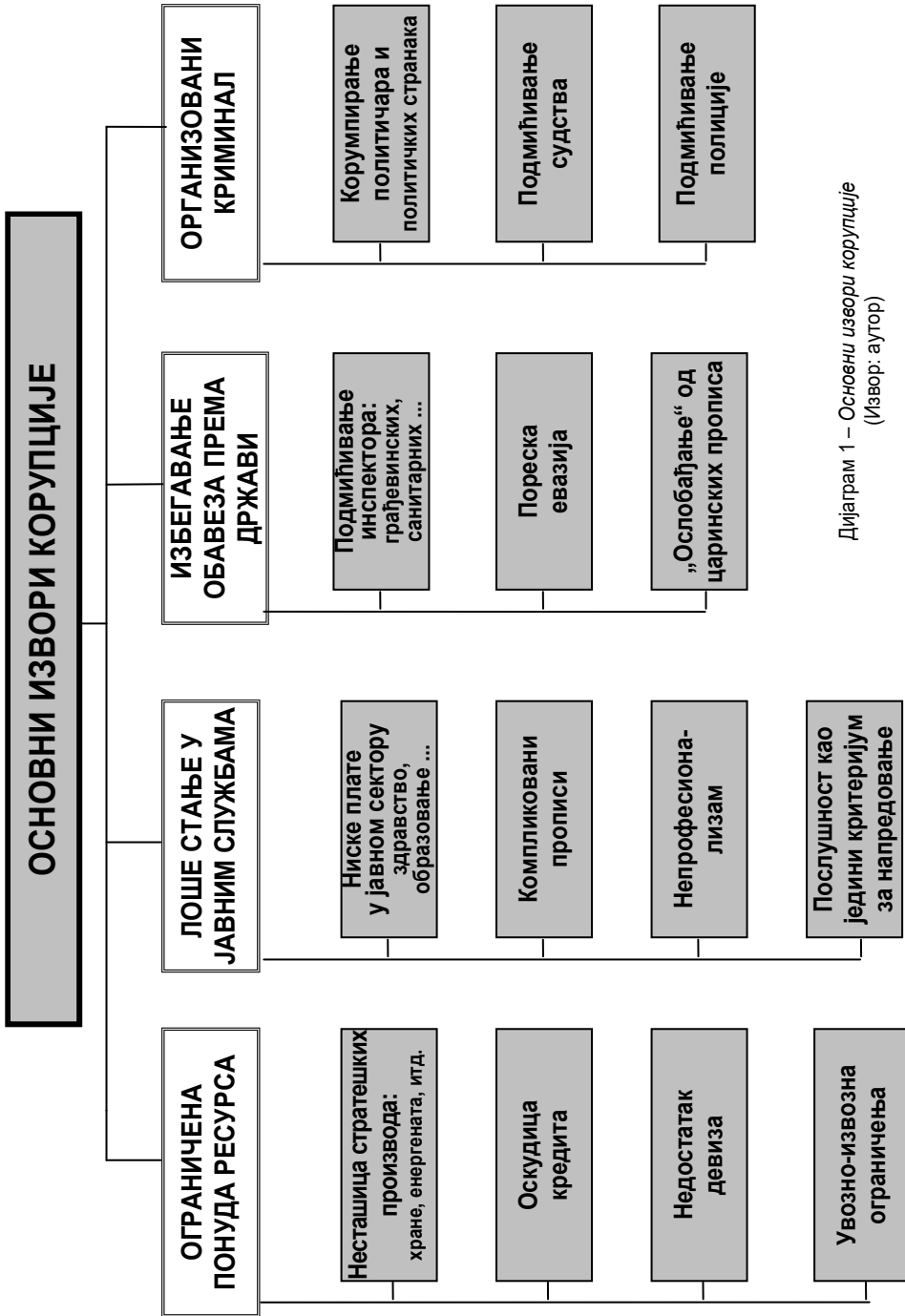
Корупција је друштвени феномен који произилази из моћи. Моћ представља способност појединца, или групе, да оствари своје интересе, чак и уколико се други томеprotиве. Тамо где постоји политика, моћ и утицај, постоји и у мањој или већој мери корупција, односно тамо где се мешају политика, јавни сектор и привреда, и где се нејасно преплићу јавни и снажан лични интерес, само је корак до корупције. Извори моћи могу бити материјално богатство и положај. Према облику делатности, моћ може бити економска, политичка и духовна. Институционализована моћ назива се власт. Карактер власти дефинисан је начином на који она употребљава средства која су јој на располагању, али и од културе и економије друштва. Власт се спроводи преко јавних функција (положаја).

У општем смислу, корупција је *злоупотреба* јавног положаја за приватну корист. *Злоупотреба* представља одступање од законских прописа и моралних норми које су кажњиве. Казна може бити на основу закона, али и морална. Починилац може бити законски гоњен, а ако је на изборној функцији може бити кажњен сменом, или ускраћивањем поновног избора.

Корупција у ширем смислу, представља друштвено негативну појаву која настаје, развија се и добија своје појавне облике зависно од постојећих политичких, економских, социјалних и других услова. У складу са својом аморалном, асоцијалном и противправном природом, наноси веома штетне последице друштву и држави.

За разматрање корупције као најопаснијег облика организованог криминала, упутно је имати у виду став старогрчког филозофа Аристотела који гласи: „*Највећи злочини нису извршени ради прибављања нужног него сувишног*“, јер корупционаши су (не) људи (службена лица, јавни функционери) без скрупула, који злоупотребавају указано поверење (Мијалковски, 2012:223).

Две велике промене у свету у последњих (више од) двадесетак година могу да објасне повећани интерес за феномен корупције и њену популарност као истраживачке теме. Прва је крај хладног рата, односно биполарног света, у коме су се режими и владари делили на „наше“ и „њихове“. Уколико је неко „наш“, једино је битно да остане „наш“ (припадници нове олигархије, који су често остатак старих комунистичких елита, тајкуни, профитери), а није битно што је он огрезао у корупцију, што у његовој држави његови сарадници у дослуху са њим изнуђују огромне количине новца, што у његовој земљи нема елементарне владавине права и правне сигурности, нити има било каквих слобода. Друга промена је глобализација, односно њена најновија фаза, коју карактерише висока мобилност капитала и неспутани проток обиља информација. Како Манић истиче „проток информација може бити једносмеран, културно пристрасан и садржински оскудан или обојен потребама туђих интересних сфера“ (Манић, 2014: 386). Некада далеке, непознате и небитне земље то више нису. Они који поседују капитал данас размишљају да ли ће тај капитал уложити у земље за које њихови родитељи углавном нису ни чули, а они који су чули о тим земљама нису много знали, нити их је то интересовало. Стога питање корупције у тим земљама и није било релевантно (Ђукић, 2016:48).

Дијаграм 1 – Основни извори корупције
(Извор: аутор)

Извори корупције

Из дијаграма 1 види се да су основни извори из којих долази корупција следећи:

- 1) ограничена понуда ресурса,
- 2) лоше стање у јавним службама,
- 3) избегавање обавеза према држави,
- 4) организовани криминал.

1) Ограничена понуда ресурса

Под ограниченом понудом ресурса подразумева несташицу стратешких производа, као што су храна, енергенти, итд. Осим тога, то је оскудица кредита, недостатак девиза и увозно-извозна ограничења.

2) Лоше стање у јавним службама

Најчешће се манифестује кроз ниске плате у јавном сектору (здравство, образовање, полиција...), компликовани прописи, непрофесионализам јавних службеника. Посебно је изражена послушност као једини критеријум за напредовање.

3) Избегавање обавеза према држави

Може се уочити кроз подмићивање инспектора (грађевинских, санитарних, полицијских, комуналних...), неплаћање пореза, "ослобађање" од царинских прописа.

4) Организовани криминал

Један од основних извора корупције који представља највеће зло је организовани криминал. Најчешћи његови облици су корумпирање политичара и политичких странака, подмићивање судства, подмићивање полиције.

Иspoљавање корупције на разне начине у свакој држави и на специфичан начин у свакој области друштвеног живота – чији носиоци (актери, субјекти) могу да буду најмање два лица, а њихов укупан број "неограничен" и никада поуздано откривен (установљен), јер нараста према правилима геометријске прогресије - поред осталог, намеће потребу њеног разврставања на подоблике (подврсте) и ваљан обухват сваког подоблика посебно.

„Корупција не би била ни толико стара, ни тако тешко искорењива, да није тесно повезана с људском природом. Не упуштајући се у антропологију и дефинисање људске природе и расправу да ли је човек по природи добар или лош, усудио бих се да кажем да је људска природа у једном смислу подложна корупцији и слаба у превладавању егоизма. Да будемо себични и агресивни довољно је да следимо своје инстинкте. Али, да бисмо били добри и морални треба нам већи или мањи напор у савлађивању инстинкта. Живећи у друштву, човек је изложен многим искушењима и мало је оних који ће признати као Оскар Вајлд: свему могу да се одупрем, изузев искушењима“ (Мићуновић, 2001:7).

Све ово наведено упућује на закључак да тамо где постоји политика, моћ и утицај, постоји и у мањој или већој мери корупција.

Коруптивни односи у транзиционим земљама потичу из два извора: системски односи у старом режиму (социјализам) и новостворени односи настали током транзиције. Ипак, треба имати у виду да се корупција појављује у свим системима и неки од њених облика карактеристични су широм света, невезано за политички систем и степен развоја земље. У постсоцијалистичким земљама она има своје карактеристично

лице. Према Роберту Клитгарду (Klitgaard, 1988), једном од водећих америчких аналитичара коруптивних односа, корупција је заснована на следећој формули:

Корупција = монопол (власти) + дискреционо право одлучивања органа власти - одговорност тог органа (односно, неодговорност).

Како вршење јавне функције подразумева не само одговорност, већ још и интегритет функције и транспарентност њеног вршења у развијеном облику та формула би била:

КОРУПЦИЈА = МОНОПОЛ + ДИСКРЕЦИЈА – (ОДГОВОРНОСТ + ИНТЕГРИТЕТ + ТРАНСПАРЕНТНОСТ)

Бивши социјалистички режими били су карактеристични по свим врстама монопола: политичком, економском, друштвеном. Дискреција је често постигана страхом, а одговорност је често била минимална, или никаква. У постсоцијалистичким режимима формула је иста, с тим што се до монопола и дискреције долази на други начин, а другачије се избегава и одговорност.

Непостојање, односно нарушеност легалитета или легитимитета институције, има два нивоа. Први ниво је интерни, а други је екстерни (Гредељ et al., 2005:25).

Табела 1 – *Нарушавање принципа одрживости институција*

	ЕКСТЕРНИ	ИНТЕРНИ
ЛЕГАЛИТЕТ	непостојање или непоштовање нормативног система који регулише права и обавезе институције и чланова институције према правном систему, клијентима	непостојање или нарушеност нормативног система који регулише права и обавезе према институцији и клијентима
ЛЕГИТИМИТЕТ	Неостваривање друштвене функције	немогућност припадника институције да остваре своја права и интересе које као таква пружа институција у складу са својом сврхом

(Извор: аутор)

Овако настала неодрживост институција се превазилази грађењем нове интересне повезаности припадника институција, клијената и система.

Корупција као препрека за остваривање људских слобода и права

С обзиром да корупција представља значајан друштвени проблем, она је уједно и брана у остваривању људских слобода и права. Овај утицај се посматра као општи и посебан. У *општем смислу* она утиче на укупан обим поштовања слобода и права грађана. Она утиче на друштвено благостање, на стварање свести да се незакони-

тим радњама може стицати одређена добит. Из овога произилази да ни јавне службе нису у могућности да пруже квалитетну услугу грађанима. Могућност остваривања људских слобода и права јесте основни циљ државе. Често се због овога каже да друштво које је у великој мери захваћено корупцијом није скуп слободних индивидуа (какво би требало да буде), него скуп заточених поданика. Наиме, већи степен корупције носи са собом и мањи степен поштовања људских слобода и права.

Са друге стране, *појединачна права* односе се на слободу и права у контексту појединих области (лична, политичка, економско-социјална, културна, здравствена и друга права). У ред личних права спадају лични интегритет и достојанство појединца. Она су регулисана бројним међународним документима. Корупцијом државних органа многа од ових права могу бити доведена у питање. Наиме, највећа опасност прети ако су судство и органи унутрашњих послова склони овом виду злоупотребе овлашћења. Доношење пресуда које се тичу предмета који су везани за недозвољени промет роба и људи (трговина људима) преко границе, у корист оних који се баве овом неморалном делатношћу, а на штету друштва у целини, има далекосежне последице. Надаље, ако су органи унутрашњих послова корумпирани, онда слобода и живот нису заштићени.

Социјално-економска права су свакако област у којој се корупција највише јавља. Приликом извршавања кривичних дела која припадају овој области често се јављају и организовани криминал, прање новца, богаћење без основа, противправно стицање имовине и сл. Између осталог, ово се највише одражава на животни стандард становништва.

Здравствена заштита јесте једно од фундаменталних права човека. Она је и те како нарушена у оним друштвима у којима постоји могућност подмићивања здравствених радника и трошењем средстава која су намењена овој области од стране државних службеника.

С тим у вези, треба водити рачуна о томе да остваривање људских слобода и права представља цивилизацијске вредности и тековине. Стратегија борбе против корупције, без обзира о којој области говорили, представља истовремено и пут ка остварењу људских слобода и права (Ђукић, 2016:255).

Корупција као фактор угрожавања безбедности

Корупција је један од најозбиљнијих проблема, одмах иза сиромаштва, незапослености, политичке нестабилности и криминала. Раслојавање друштва, између осталог, има за последицу да се корупција ретко посматра као лични проблем, као проблем свести и савести појединаца. Грађани сматрају да се она више рефлектује на политички живот и пословно окружење, него на живот њих самих и њихових породица. Таква перцепција корупције, односно уопште корупционих односа, опредељује и свеукупан однос грађана и друштва према овој негативној друштвеној појави.

Корупција нарушава темељне вредности друштвених односа сваког демократског и грађанског друштва. Она угрожава владавину права, поштење, праведност, равноправност, једнакост и безбедност грађана. Корупција, прво, урушава владавину права као гаранта реда, сигурности и стабилности у једном поретку. Корупција

доводи у питање и две значајне и битне вредности на којима почива владавина права - правду и слободу грађана. Друштвени и државни живот почива на четири основна система: политичком, економском, социјалном и вредносном. Од развијености, одрживости, функционисања и ефикасности тих система зависи квалитет живота у друштву у држави. Они су мера успешности једног друштва и државе. Сваки од тих система има подсистеме. Одрживост система зависи од уравнотеженог функционисања подсистема (Чупић, Јоковић, 2013:194).

У оквиру политичког система, осетљиви подсистеми на корупцију су партијски, правосудно-безбедносни, административни, порески, царински, инспекцијски, медијски и комунални. Када је у питању економски систем, на корупцију су осетљиви финансијско-банкарски подсистем, подсистем јавних набавки, државна предузећа, јавни сервиси. У социјалном систему најосетљивији на корупцију су здравствени и пензијски подсистеми, а у вредносном систему корупцији је подложен образовни подсистем. Најопаснија корупција долази из партијског система. То је *политичка корупција* (Бриоски, 2007:172).

Када је у питању стварност, може се рећи да је производ околности и стално се мења. Како је познато да се смењују политичке елите, тако се трансформише и корупција са својим појавним облицима. Међутим, корупција и корупционе мреже су често жилаве, прилагодљиве и умеју да преживе транзицију. Корупцију није лако уништити, она се развија врло лако, као коровска биљка, а тешко се одстрањује.

Можемо сасвим сигурно рећи да је корупција и данас најприкривенија врста криминалног понашања. Висок степен прикривености одређен је чињеницом да су и онај који даје и онај који прима подједнако заинтересовани да се о њима не сазна. Све је то навело многе земље у свету да се позабаве тим проблемом, јер је присутан општи став да методе и облици корупционашког понашања предњаче у односу на средства и методе њеног сузбијања. Највећи део расправа о корупцији води се око тога колико је она озбиљна, како је открити и шта чинити са онима који у њој учествују. С тим у вези, многе земље у последње време, на највишем државном нивоу, дефинишу своју стратегију у борби против корупције. При томе, полази се од чињенице да мали број откривених кривичних дела не приказује реално чињенично стање о распрострањености корупције. С правом се претпоставља да је тај број незнатан, због тога што је садашњим методама тешко открити и доказати корупционашку активност. Посебно оне видове где су умешани представници власти појединих земаља.

Када се говори о сузбијању корупције само преко кривичних закона, сматра се да је то недовољан и неадекватан начин борбе против ове негативне друштвене појаве. Данас се у свету све више укључују средства других грана права, нарочито уставног, управног, радног и грађанског, као и прописа из области финансија. Претерано истицање репресије сматра се контра продуктивним и ствара убеђење да је борба против корупције искључиво ствар полиције, судова и тужилаштва, а не проблем целог друштва.

Можемо рећи да се у свим земљама света корупција сматра кривичним делом, које првенствено штети економији, односно економској моћи једне државе, као и њеном моралу, безбедности и угледу. Тако је према одредбама већине кривичних закона (посебно у Европи), корупција је подједнако инкриминисана и кажњива не само у јавном државном (друштвеном), већ и у приватном сектору. Осим тога, у

свету, а посебно у земљама Европе, данас преовлађује став, односно правило, да сви јавни службеници који одлучују о свом раду, морају бити довољно плаћени, па самим тим и лојални само држави. С тим у вези, потпуно се искључује могућност да јавни службеници, на било ком нивоу, примају новац или поклоне за посао који обављају као државне или јавне личности (Ђукић, 2016:232).

Такође, учесници у корупционашком деловању, најчешће се не ослањају на законом прописане политичке, економске и друге контакте, већ се ослањају на ванинституционалне токове и везе, на тај начин што нуде или добијају неку добит. Када говоримо о *друштвеној опасности и угрожавању безбедности*, ради се о чињеници што корупционашко повезивање спречава легалну функцију повезивања свих других људи. Због тога су последице корупционашких веза у супротности са оним што би се сматрало друштвеним интересом (Стајић, 2011:169).

Борба против корупције у Републици Србији

Борба против корупције саставни је део демократизације, модернизације државе и јавне управе, поштених услова утакмице у привређивању, деловања судства и заштите права и слобода грађана. Корупција је опште друштвено зло које захтева систематски напор и високи степен мобилизације свих друштвених снага у његовом сузбијању. Главни актери сузбијања корупције су институције цивилног друштва које треба да препознају потребе, институције власти и управе које формулишу мере и различите нивое државних институција које носе одговорност.

Имајући у виду да корупција изузетно негативно утиче на безбедност и стабилност државе, овом феномену је неопходно прићи плански, и при томе је потребно развити свеобухватну политику борбе против корупције. Да би борба против корупције била успешна, она мора бити континуирана, планска и системска, јер опасност од корупције је латентна и могућност повратка у корупцију увек постоји, посебно у државама које су у транзицији. При томе, потребно је стално имати на уму чињеницу да је корупција динамична, променљива и прилагодљива појава, коју је потребно стално истраживати, и у складу са тим благовремено вршити измене и допуне у законским дефинисањима конкретних корупцијских кривичних дела. Један од најважнијих задатака јесте јачање морала и свести грађана о штетности корупције и потреби да се укључе у њено сузбијање. Праве мере за сузбијање корупције морају бити смислене и дугорочне. Чини се да борбу против корупције у будућности треба заснивати на чињеници да основу историје једног народа и његове државности чини, између осталог, његова економска моћ, која мора бити непосредно повезана и обогаћена друштвеном баштином, што у суштини представља прву претпоставку државне обнове и изградње (Ђукић, 2016:301).

Успешно супротстављање корупцији најчешће обухвата превентивно и репресивно деловање. Када говоримо о превентивном деловању, подразумевају се активности државе са свим својим надлежним органима и субјектима, у циљу да се отклоне услови који погодују настајању и развијању корупције, као и да се укаже на њене појавне облике. Осим тога, предузимање свих видова оперативне делатности органа откривања, и других органа, на идентификацији постојећих облика организо-

ваног криминала и корупције, и предузимању мера на откривању и доказивању конкретних коруптивних кривичних дела. На основу прикупљених доказа, предузимају се мере и активности на кривичном прогону учинилаца, ефикасном кривичном поступка и по могућности оштра казнена политика. Превенција криминала, па самим тим и корупције, представља систем мера и активности које су усмерене на отклањање свих непосредних објективних и субјективних услова и околности које погодују настанку и вршењу криминала. Превентивно деловање подразумеваних различитих мера које многи аутори разврставају у политичке, економске и правне.

За разлику од превентивних мера које имају за циљ да спрече и одврате лице да чини корупцијска кривична дела, репресивним мерама се делује на отклањање последица корупције. Репресивним мерама не делује се директно на узроке корупције, већ се откривањем дела и учинилаца, настоји да елиминишу последице које су настале деловањем корупције. Као доминантне мере репресије, кључно место заузимају кривичне санкције, а посебно казне које се односе на извршиоца корупцијског кривичног дела. У склопу криминалне политике то су били основни инструменти борбе против корупције, док није преовладала свест да су репресивне мере ограничено делотворне. Истакнут је значај превентивних мера, не само у сузбијању корупције, већ и у сузбијању других облика криминала.

Уосталом, борба против корупције није интересантна само за једну земљу, већ борбу против корупције захтева и Организација за европску безбедност (ОЕБС), као и друге светске институције, што у извесном смислу доприноси и актуелности у проучавању корупције данас. Другим речима, корупција данас представља нарочито интересантан предмет проучавања правне и друштвене теорије, али и правне праксе. Циљ проучавања корупције свакако води јединственој и целовитој активности свих друштвених субјеката, како у држави тако и у међународним односима. Сво то интересовање је у циљу да се корупција смањи, искорени, спречи, односно сузбије, или ако то није могуће, онда бар њен утицај и настанак минимизира у свом појавном испољавању и проузроковању штетних последица.

Народна скупштина Републике Србије донела је 2005. године одлуку о водећем документу у борби против корупције у Републици Србији и тај документ је Национална стратегија за борбу против корупције, у којој се корупција дефинише као „*однос који се заснива злоупотребом овлашћења у јавном или приватном сектору у циљу стицања личне користи или користи за другог*“, док је Нову националну стратегију за борбу против корупције донела 11. марта 2013., и то за период од 2013. до 2018. године.

Национална стратегија за борбу против корупције и Акциони план за њено спровођење чине темељне документе за супротстављање корупцији у Републици Србији. Кључни елементи на којима се заснива Национална стратегија за борбу против корупције су: 1) ефикасна примена антикорупцијских прописа, 2) превенција - отклањање могућности за корупцију и 3) подизање свести и образовање јавности, ради јавне подршке за спровођење антикорупцијске стратегије. Препоруке стратегије, које се односе на: политички систем; правосудни систем и полицију; систем државне управе, територијалне аутономије, локалне самоуправе и јавне службе; систем јавних финансија, привредни систем, медије и учешће грађана и цивилног друштва у борби против корупције, конкретизују се Акционим планом у коме су предвиђене појединачне активности, субјекти који ће их предузимати и рокови за њихово оства-

ривање. Приликом спровођења ове Стратегије, државни органи Републике Србије, као и друге релевантне институције и организације, које су укључене у превенцију и борбу против корупције, дужни су да врше своја овлашћења у складу са следећим општим начелима: начело владавине права, начело „нулте толеранције“ на корупцију, начело официјелности и одговорности, начело свеобухватности примене мера и сарадње субјеката, начело ефикасности и начело јавности.

Снаге и слабости државе у односу на корупцију

Борба против корупције је стратешко опредељење Републике Србије. Међутим, стратешко опредељење мора бити подупрто деловањем, а његова ефикасност зависи од многих фактора. У сагледавању тих фактора може помоћи метода тзв. SWOT анализе (дијаграма), која се примењује у менаџменту, али се успешно може применити и у овом случају. SWOT анализа је аналитичка метода која се примењује у стратешком менаџменту, којом се упоређују снаге и слабости са могућностима и опасностима. Она служи за препознавање позитивних и негативних фактора који утичу на остваривање стратешких опредељења. Омогућава успостављање равнотеже између интерних способности и екстерних могућности. Састоји се од сагледавања снага (енг. **S**trenght) и слабости (**W**eakness) у поређењу са могућностима (**O**pportunities) и опасностима (**T**reaths). Назив је настао као акроним означене четири речи. Примена ове методе подразумева сагледавање следећих фактора:

- анализа окружења,
- усмеравање – мисија и циљ,
- формулисање стратегије,
- примена стратегије,
- контрола спровођења стратегије.

Имајући у виду све до сада речено у овом раду, могуће је формирати SWOT дијаграм у ком ће бити представљене могућности државе Србије у борби са корупцијом и из њега извести закључке (Ђукић, 2016:338).

Табела 2 – Снаге и слабости државе у односу на корупцију

S – СНАГЕ	W – СЛАБОСТИ
– Опредељење јавности против корупције – Решеност државе, политичка воља – Добри закони против корупције – Инструменти, институције и стратегија државе, са здравим економским политикама – Добри антимонополски закони – Међународна и европска подршка – Одузимање имовине стечене криминалом	– Неефикасно судство и правосуђе – Недовољно ефикасни органи гоњења – Блага казнена политика, неефикасни закони – Неефикасне антикоруптивне институције – Висока политика умешана у високу корупцију – Лоши показатељи о стању корупције – Мале плате државних функционера – Нејасне визије и стратегије у борби против корупције – Лош имиџ државе међу страним инвеститорима – Проблем у откривању и доказивању дела корупције

О – МОГУЋНОСТИ	Т – ПРЕТЊЕ
– Интеграције у Европску унију – Сарадња са међународним институцијама за борбу против корупције – Примена међународних конвенција – Доношење нових ефикаснијих закона – Побољшање ефикасности постојећих антикоруптивних институција – Могућа ревизија приватизације – Стварање нових политичких елита несклоних корупцији – Потпуно отварање тржишта новим учесницима – Тржишна равноправност – Примена иностраних искустава	– Неповољна економско-политичка ситуација – Улазак нових моћника на тржиште који не поштују тржишна правила – Довршавање процеса приватизације на неуспешан начин – Даља примена неефикасних закона – Неспутано богаћење тајкуна – Заустављање европских интеграција – Потпуно монополисање тржишта – Заробљавање државних институција – Недолазак нових страних инвестиција – Продаја великих стратешких система тајкунима

(Извор: аутор)

Анализа броја кривичних дела и ефикасност у решавању кривичних дела из области корупције на подручју Округног суда у Београду

Укупна слика стања и кретања кривичних дела корупције у нашој земљи добија се не само подацима о броју извршених кривичних дела и њихових учинилаца у структури укупно извршених кривичних дела, већ и подацима који указују на ефикасност кривичноправних мера у сузбијању ових кривичних дела и ефикасност покренутог и окончаног кривичног поступка (ефикасност судова). На следећој табели су приказани статистички подаци о пријавама, оптужбама и осудама за кривично дело злоупотребе службеног положаја у Србији у периоду до петооктобарских промена 2000. године.

Табела 3 – Однос пријављених, оптужених и осуђених лица за кривично дело злоупотребе службеног положаја

ОДНОС ПРИЈАВЉЕНИХ, ОПТУЖЕНИХ И ОСУЂЕНИХ ЛИЦА ЗА КРИВИЧНО ДЕЛО ЗЛОУПОТРЕБЕ СЛУЖБЕНОГ ПОЛОЖАЈА У СРБИЈИ					
Година	Пријављена кривична дела	Број оптужби	%	Број осуда	%
1997.	4375	1625	37,14	1105	25,26
1998.	4303	1860	43,22	1242	28,86
1999.	3169	1566	51,03	1133	32,60
УКУПНО	11847	5051	42,63	3480	26,91

(Извор: Подаци према: Јовашевић, Д.; Симић, И. (2008.) Кривична дела корупције, казнена политика судова у Републици Србији)

Анализом наведених података може се доћи до неколико закључака. Прво, иако је број пријављених (извршених) кривичних дела злоупотребе службеног положаја константно у паду из године у годину, (с тим што је у овој области и изузетно велика тамна, или сива бројка криминалитета, или број непријављених – „непостојећих“ кривичних дела), број кривичних дела варира од 37,14% (1997. године) до чак 51,03% (1999. године). Интересантан је податак да више од половине пријављених кривичних дела ове врсте уопште и не буде оптужено, па и не дођу пред кривични суд. Разлога за ово може да буде више. Или су поднете кривичне пријаве некомплетне, некавалитетно урађене, са недостајућим валидним доказима, или се претерано велики број ових дела пријављује чак и у случајевима када нема за то оправданог, у законико предвиђеног разлога. У том случају, долази до одбацивања кривичне пријаве.

До одбацивања кривичног дела може доћи и после спроведене истраге, када прикупљени подаци не указују да се ради о кривичном делу за које се гони по службеној дужности, па долази до одустајања тужиоца од даљег кривичног гоњења, односно долази до обуставе кривичног поступања. У кривичном поступку, у фази главног поступка од преосталог броја утужених кривичних дела, изузетно је мали број осуђујућих пресуда (при чему не улазимо у карактер кривичне санкције која је изречена, у њену врсту и готово меру, као и у погледу чињенице да ли је изречена и која мера безбедности).

Наиме, само четвртина, или трећина пријављених кривичних дела злоупотребе службеног положаја, дође у фазу пресуђења, односно, само трећина, или четвртина пријављених учинилаца овог кривичног дела, буде осуђена. До сличних закључака долазимо и ако анализирамо податке о решеним кривичним предметима злоупотребе службеног положаја пред Окружним судом у Београду и његовим подручним општинским судовима (на следећој табели), али у периоду пре и после петооктобарских промена у Србији.¹

Табела 4 – Број решених кривичних дела злоупотребе службеног положаја

БРОЈ РЕШЕНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ЗЛОУПОТРЕБЕ СЛУЖБЕНОГ ПОЛОЖАЈА ПРЕД ОКРУЖНИМ СУДОМ У БЕОГРАДУ					
Година	Пренето	Примљено	Укупно	Решено	Нерешено
1998.	18	20	38	22	16
1999.	16	8	24	12	12
2000.	12	6	18	5	13
2001.	13	16	29	9	20
2002.	20	27	47	17	30
2003.	30	25	55	16	39
2004.	39	31	70	17	53
2005.	53	41	94	30	64
2006.	64	26	90	24	66

(Извор: Подаци према: Јовашевић, Д.; Симић, И. (2008.) Кривична дела корупције, казнена политика судова у Републици Србији)

¹ Подаци према: Јовашевић, Д.; Симић, И. (2008), Кривична дела корупције, казнена политика судова у Републици Србији, Београд.

Разматрајући податке о ефикасности кривичног поступка за кривична дела корупције (примање мита и давање мита), можемо закључити да је ситуација незадовољавајућа. Иако се Србија сматра земљом са високим индексом перцепције корупције,² број решених случајева давања и примања мита је невероватно мали, што се може уочити на следећој табели. Поставља се питање да ли органи државе Србије уопште улажу озбиљне напоре у борби против корупције, или се за то залажу само декларативно.

Табела 5 – Ефикасност у решавању кривичних дела корупције на подручју Округног суда у Београду

ЕФИКАСНОСТ У РЕШАВАЊУ КРИВИЧНИХ ДЕЛА КОРУПЦИЈЕ НА ПОДРУЧЈУ ОКРУЖНОГ СУДА У БЕОГРАДУ				
Година	ПРИМАЊЕ МИТА		ДАВАЊЕ МИТА	
	Укупно у раду	Решено	Укупно у раду	Решено
1998.	14	8	1	1
1999.	14	5	1	1
2000.	18	7	0	0
2001.	23	5	1	1
2002.	40	13	0	0
2003.	44	14	0	0
2004.	38	5	3	2
2005.	39	4	3	2
2006.	41	4	4	2

(Извор: Подаци према: Јовашевић, Д.; Симић, И. (2008.) Кривична дела корупције, казнена политика судова у Републици Србији)

Посматрајући однос казнене политике и ефикасност у решавању кривичних дела корупције судова у Републици Србији, такав је да се може оценити да је на незадовољавајућем нивоу. Видљиво је да је казнена политика "блага" а присутна неефикасност у решавању кривичних дела корупције. Иако су донети закони и подзаконски акти у сврху борбе против корупције прилично строги, тј. у њима је правилно процењена тежина дела злоупотребе службеног положаја и друштвена опасност коју изазива, судска пракса од њих значајно одступа.

Закључак

Може се сасвим сигурно закључити на крају да, корупција онемогућава развој друштва, ствара неповерење грађана према власти и њеним органима, подрива социјалну стабилност, блокира реформе, умањује спремност на инвестиције, наноси финансијске штете, уништава привреду и шкоди међународном угледу земље.

² Више о томе: Ђукић, С. (2016), *Корупција у Србији – теоријска и емпиријска анализа*, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад (Оцена Србије је 3,5 на скали од 1 до 10, при чему је 1 најлошија вредност – погледати поглавље 4 у књизи).

Осим тога, оставља озбиљне последице по политичку стабилност, а тиме и безбедност државе, односно друштва у целини. Због тога се против корупције мора борити свим расположивим правним, економским и другим средствима модерне државе и цивилног демократског друштва.

Готово сви кривични закони, или законици модерне Европе према учиниоцима кривичних дела корупције прописују казне затвора у дужем, или краћем трајању (зависно од облика и вида испољавања ових дела). Поред казни затвора (новчане казне), своју пуну ефикасност показује и примена других кривичноправних мера, и то две мере безбедности:

а) забрана вршења позива, делатности и дужности, и

б) одузимање предмета – конфискација имовинске користи (новац, хартије од вредности, или друге покретне ствари), која је прибављена кривичним делом. Ова специфична мера (*sui generis*), у многим земљама је већ међународно прихваћен стандард, а има за циљ да обесмисли мотиве за бављење криминалом и корупцијом.

Но, сигурно је да се друштво не може ефикасно и потпуно супротставити свим видовима и облицима криминала само и једино применом кривичних санкција - репресивних мера, без обзира колико оне деловале ефикасно и правично. Наиме, поред ових мера, потребно је предузимати континуирано и перманентно различите видове опште, посебне и специјалне превенције. Те мере треба да предузимају различити друштвени субјекти на свим нивоима. Органи кривичноправне репресије су само једна од карика друштвене борбе против кривичних дела корупције који нагризају све поре друштва (различитим видовима корупцијских кривичних дела). Поред њих у тој борби своје место и улогу имају не само државни органи, већ и низ других друштвених субјеката као и неформалне друштвене структуре (у првом реду јавност и средства јавног информисања и комуницирања). Са променом свести свих и сваког, може се очекивати постизање позитивних резултата у овом правцу.

Борба против корупције може бити успешна једино ако је организована на системски начин, на начелима правне државе, координације рада појединих институција и уз стриктно поштовање њихових уставних и законских надлежности. Такође, приоритети у борби против корупције треба да буду: већа јавност рада државних органа, поштене јавне набавке, јачање улоге независних државних органа, јавност медијског власништва, независно, ефикасно и одговорно правосуђе, заштита узбуњивача и сведока корупције, проактиван приступ у истраживању корупције, мере за контролу имовине јавних функционера и службеника, стриктна контрола тачности и потпуности извештаја о финансирању кампања и политичких странака, решавање свих случајева у којима се сумњало у корупцију из ранијих година итд.

И на крају, корупција као тешки облик криминалног деловања, неискорењива је појава. Међутим, борба против корупције мора бити перманентан процес свим расположивим средствима модерне правне државе и цивилног демократског друштва, са два крајња циља: њено смањивање на нижи, друштвено подношљив и прихватљив ниво и трајно одржање постигнутог, посебно у оним областима у којима причињава највећу штету. Кључну улогу у тој борби имају државне институције и стратегија државе са здравом, економском политиком. Зато те институције морају бити јаке и некорумпиране. Само у том случају борба је ефикасна. И само у том случају *нико није јачи од државе* (Ђукић, 2016:360).

Литература

- [1] Акциони план за примену Националне стратегије за борбу против корупције, „Службени гласник РС“, број 109/2005.
- [2] Aскерман, S. R. (1975.) *Economics of Corruption*, Journal of Public Economics, № 4.
- [3] Бриоски, К. А., *Кратка историја корупције* (Загреб: Мате, 2007).
- [4] Борис Беговић, *Економска анализа корупције* (Београд: Центар за либерално-демократске студије, 2010).
- [5] Драган Јовашевић, Ивица Симић, *Кривична дела корупције* (Београд: Казнена политика судова у Републици Србији, 2008).
- [6] Жељко Нинчић, *Србија и корупција* (Београд: Задужбина Андрејевић, 2010).
- [7] Зоран Ђокић, Шћекић, А. *Корупција као тешки облик криминала*, У: Зборник радова „Корупција као тешки облици криминала“, XVI семинар права, Будва 8-12. јун; Институт за криминолошка и социолошка истраживања и Виша школа унутрашњих послова у Београду, 2004., стр. 259-278.
- [8] Љубомир Стајић, *Основи система безбедности* (Нови Сад: Правни факултет, 2011).
- [9] Мићо Бошковић, *Актуелни проблеми сузбијања корупције* (Београд: Полицијска академија, 2004).
- [10] Милан Мијалковски, *Тероризам и организовани криминал* (Пирот: Пи-пресс, 2012).
- [11] Михајло Манић, *Медију у глобалном друштву* (Београд: Факултет за дипломатију и безбедност, 2015).
- [12] Национална стратегија за борбу против корупције, „Службени гласник РС“, број 109/2005.
- [13] Robert Klitgaard, (1988.) *Controlling Corruption*, Berkley, University of California Press.
- [14] Стјепан Гредел, *et. al., Професија и корупција* (Београд: Центар за мониторинг и евалуацију, 2005).
- [15] Слободан Надрљански, *Закон о одузимању имовинске користи као мера превенције криминала* (Београд: Правни факултет, 2010).
- [16] Станимир Ђукић, *Актуелно стање корупције у Републици Србији и корупција у привреди* (Нови Сад: Годишњак Универзитета ЕДУКОНС, 2012).
- [17] Станимир Ђукић, *Емпијска анализа феномена корупције у Србији и корупција у привреди*, Часопис Војно дело, година излажења 67, број 4, (2015).
- [18] Станимир Ђукић, *Корупција у Србији – теоријска и емпијска анализа* (Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија, 2016).
- [19] Станимир Ђукић, *Анализа феномена корупције као фактора угрожавања безбедности*, Часопис Безбједност, полиција, грађани (Бања Лука, Р. Српска), година излажења 14, број 1, (2018).
- [20] Танци, В. у Антонић, Д. , *Корупција у Србији* (Београд: 2001).
- [21] Чедомир Чупић, Милица Јоковић, *Модели за системску борбу против корупције* (Београд: Факултет политичких наука, 2013., стр. 194); Рад је настао у оквиру научно-истраживачког пројекта Универзитета у Београду-Факултета политичких наука, *Политички идентитет Србије у регионалном и глобалном контексту* (евиденциони број: 179076).